

Verslag van de excursie naar De Nijenbeek op zaterdag 24 september 2024

Huis De Poll, een groot omgracht huis stammend uit de 16^e eeuw, ligt bijzonder goed verborgen tussen de bomen. “Als je de honden hoort blaffen, weet je dat je in de buurt bent, zien doe je het rijksmonument dan nog steeds niet”, vertelt Jan Schurink aan de nieuwsgierige bezoeker van het gelijknamige landgoed in Voorst. Een blik op het huis, sinds 1636 ook bekend onder de naam Huis Gietelo, zou dan ook een extraatje zijn geweest voor de 14 HVS-leden die het landgoed De Poll bezochten. Zij waren er tenslotte voor een rondleiding door de ruïne van De Nijenbeek.

De Voorsterbeek

Uitzicht vanuit de donjon op de IJssel

De Ruïne De Nijenbeek is een indrukwekkend overblijfsel uit het verleden, gelegen aan de oever van de Voorsterbeek, een oude arm van de IJssel. Dit kasteel met voorburcht heeft een tumultueuze geschiedenis die teruggaat tot de 13e eeuw. Het kasteel heeft verschillende eigenaren gekend; van de 16e eeuw tot de 19e eeuw werd erin gewoond. De Nijenbeek heeft door de eeuwen heen te maken gehad met oorlogen en verwoestingen.

Een van die oorlogen in het hertogdom Gelre, die tussen de Bronkhorsten en de Van Heeckerens
Tussen 1371 en 1379 werd het hertogdom Gelre geteisterd door een bitter conflict tussen twee halfzussen: Mechteld van Gelre en Maria van Gelre. Deze broederstrijd ontstond na het overlijden van hun halfbroer Reinoud III, die geen mannelijke erfgenamen had nagelaten. Beide vrouwen claimden het recht op de opvolging van het hertogdom.

Als oudste dochter uit het eerste huwelijk van hun vader Reinoud II, meende Mechteld het meeste recht te hebben op de troon. Ze was echter kinderloos, wat in die tijd een nadeel was bij opvolgingskwesaties. Maria was getrouwd met Willem II van Jülich. Hun zoon, Willem, werd door haar naar voren geschoven als de rechtmatige erfgenaam.

Een cruciale factor in deze strijd was de betrokkenheid van twee machtige adellijke families: De Bronckhorsten steunden Maria van Gelre en haar zoon Willem van Jülich. Ze zagen in Willem een sterke alliantie met het hertogdom Jülich en zodoende een uitbreiding van hun eigen invloedssfeer.

De van Heeckerens steunden Mechteld van Gelre. Ze waren traditioneel verbonden aan het huis Gelre en zagen in Mechteld de rechtmatige erfgenaam. Deze families mobiliseerden hun eigen troepen en vormden de basis van de verschillende legers die tegenover elkaar stonden. Uiteindelijk was het Willem van Jülich, de zoon van Maria, die de strijd won. In 1379 werd hij erkend als hertog van Gelre.

Gids Jan Schurink en een aantal HVS-leden

Granaatinslagen uit WO2

In 1523 werd het kasteel gedeeltelijk afgebroken door hertog Karel van Gelre. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, in 1945, werd de Nijenbeek zwaar beschadigd door geallieerde beschietingen; de granaatinslagen zijn nog steeds zichtbaar.

Pas tientallen jaren later bekommerde men zich om wat er was overgebleven van de trotse verdedigingsburcht; een puinlaag van zo'n meter hoog werd geruimd en in 2015 en 2016 is de ruïne geconsolideerd, wat betekent dat deze is gestabiliseerd zonder de oorspronkelijke staat te veranderen. Hierdoor zijn de granaatinslagen uit de Tweede Wereldoorlog nog steeds zichtbaar, wat een extra laag aan de geschiedenis toevoegt. In 2016 werd de ruïne opengesteld voor publiek.

Na de inleiding door gids Jan Schurink staken de bezoekers de brug over de Voorsterbeek over om terecht te komen bij de ruïne. Met de uitleg van Jan werden de contouren van de burcht enigszins zichtbaar. Via steile trappetjes met smalle treden, meer verdikte stangen, ging men de donjon binnen. Daar werd de robuuste bouw, muren van zo'n 1,8 meter dik zichtbaar.

Jan gaf toelichting op de verregaande consolidatiewerkzaamheden en liet zien waar ooit vertrekken waren. Ook de cel van de 'Dikke Hertog' met daarnaast die van een non die snoeken voor hem kookte. Samen aten zij in de aan hun cellen grenzende ruimte; de doorgangen zijn zeker niet smal maar het verhaal van de "Dikke Hertog" is blijven bestaan.

De legende van de "Dikke Hertog" in de Nijenbeek.

Het draait in dit verhaal om Hertog Reinoud III van Gelre. In een conflict met zijn broer Eduard werd hij gevangengezet, eerst in kasteel Rosendael en later in de Nijenbeek. In plaats van overmatig eten, leed Reinoud waarschijnlijk aan een medische aandoening zoals waterzucht of een schildklierafwijking. Dit leidde tot zijn opgezette uiterlijk, waaraan hij de bijnaam "de Dikke" ontleende.

De legende vertelt dat Reinoud zo dik werd dat hij niet meer door de deur van zijn gevangenis cel paste. Deursponningen zouden verwijderd zijn om de hertog te bevrijden. Hoewel dit waarschijnlijk een overdrijving is, geeft het wel aan hoe lang en onder welke omstandigheden hij gevangen zat.

Ondanks de historische feiten, is de legende van de Dikke Hertog een stuk aantrekkelijker. Het beeld van een hertog die zo uit de hand loopt dat hij zelfs zijn eigen gevangenis ontgroeit, spreekt tot de verbeelding. De legende is een mix van historische feiten, folklore en een vleugje humor.

Toegang tot de cel van de Dikke Hertog

Nagelaten in een van de muren van de cel van de Dikke Hertog door de Canadese soldaat Archibald Finer

Er zijn nog andere verhalen over De Nijenbeek. Volgens sommige zou die geheime kamers en schatkisten bevatten. De precieze inhoud van deze schatten verschilt per verhaal, maar goud, juwelen en oude documenten komen vaak voor. Spookverhalen zijn er ook. Zo zou er een witte vrouw rondwalen, een jonkvrouw die op tragische wijze om het leven is gekomen. Ook zou het kasteel bewoond worden door de geesten van voormalige bewoners.

Geheime kamers, schatkisten en rondwalende geesten zijn we niet tegengekomen. Wel een tastbaar bewijs uit de geschiedenis van De Nijenbeek. Bij opgravingen rondom de ruïne is een bijzonder waardevolle vondst gedaan: het zegelstempel van ridder Dirck van Nijenbeek, een van de vroegere eigenaren van het kasteel.

Zegelstempel Dirck van Nijenbeek

Zegelstempel van ridder Dirck van Nijenbeek (replica)

De zegelstempel van ridder Dirck van Nijenbeek is gevonden aan de voet van de kasteelruïne. Hij dateert uit de 13e eeuw en is gemaakt van een koper-brons legering. Op de keerzijde zit een bevestigings oog waarmee het stempel via een ketting te verbinden was aan het contrazegel. Het omschrift luidt 'S. DomiNI THEodorus. MILICI DE. NIENBEKE': zegel van heer Dirck ridder van Nijenbeek.

Zegels gebruikte men om oorkondes rechtsgeldig te maken en brieven te sluiten. Zo was het onmogelijk deze open te maken zonder het zegel te verbreken. Na Dircks dood in 1296 is de zegelstempel bewust met een hamer stukgeslagen en weggegooid. Dit voorkwam dat iemand anders in naam van Dirck van Nijenbeek documenten kon bezegelen.

Restauratie zegelstempel: BR-Restauratie
3D-scan en print replica: 3D Scan Solutions

Tegenwoordig is de ruïne De Nijenbeek een populaire bestemming voor wandelaars en fietsers. Het is een plek waar je kunt genieten van de natuur, terwijl je je verbeelding de vrije loop laat gaan en probeert je voor te stellen hoe het leven hier ooit was. De ruïne zelf is een indrukwekkend gezicht. De omgeving, een Natura 2000 gebied, doet daar niet voor onder.

De conclusie van Jan Schurink: de mooiste ruïne van Nederland staat in een ongekend fraai landschap!

<https://denijenbeek.nl/>